

GORDION DOSTLARI B Ü L T E N İ

Şekil 1: Penn Müzesi'ndeki "Kral Midas'ın Altın Çağı" sergisi. Fotoğrafçı Tom Stanley.

Çoğunuzun bildiği gibi 2016 yılında Penn Müzesinde açılmış olan yeni sergimiz, Gordion'daki 65 yıllık çalışmalara özellikle tanıklık etmesi bakımından hareketli bir yıl oldu (Şekil 1). "Kral Midas'ın Altın Çağı" isimli bu sergide, Türkiye'deki dört müzeden—Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Gordion Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Antalya Arkeoloji Müzesi—ödünç alınmış 120'den fazla obje bulunuyor. Bunlara Penn Müzesi'nin

kendi koleksiyonunda bulunan 100'den fazla objeyi, Delfi Arkeoloji Müzesi'nden bir fildişi figürini ve Şikago Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nden Asur Kralı II. Sargon'a ait bir yazılı mühürü de ekledik. Bugüne kadar neredeyse 30,000 kişinin ziyaret ettiği sergi, 27 Kasım'a kadar devam edecek.

Serginin odak noktası olan MM Tümülüsü (Midas Höyüğü, yakl. MÖ 740), Penn tarafından 1957'de kazılmış olup Türkiye'deki en büyük tümülüslerden

biridir. İçinde, dünyanın hala sağlam durumdaki en eski ahşap yapısı vardır. Bu yapının içinde de Midas'ın babası olduğu tahmin edilen bir erkeğin cenaze merasimi sırasında buraya konmuş hediye grubunun tamamı bulunuyordu. Sergi sayesinde ayrıca Friglerin Demir Çağı ve Arkaik dönem (yakl. MÖ 950-540) boyunca ilişkiye girdiği diğerlerinin yanı sıra Asur, Urartu, Persler, Lidya, Yunanlar ve Kuzey Suriye'nin Geç Hitit şehir devletleri gibi diğer büyük

Şekil 2: Erken Frig İç Kale Kapısı'nın mimari konservasyonu, Tümlüs W'ya doğru doğuya bakış. Erken Frig Teras Binası'nın duvarları altta görülebilir. Fotoğrafçı Brian Rose.

krallıklarla ülkeleri de vurgulama şansına eriştik. Bu sergide esas itibarıyla Frig Krallığı, Akdeniz ve Yakın Doğu'da bulunduğu kontekste ilk defa oturtuldu.

Böylesi zengin bir anlatıyı Türk Kültür ve Turizm Bakanlığının cömertliği olmadan yapamazdık. Bakanlığın cömertliği sayesinde "Midas Höyüğü"nde yapılan keşiflerin büyük bir bölümünün yanı sıra Friglerle bağlantılı çok sayıda eseri de sergilememiz mümkün oldu. Tabii ki bu sergi, Gordion ve Penn Müzesi'ndeki kendini sergiye adanmış arkeolog ve öğrencilerden oluşan ekibin enerjisiyle gerçekleşti. Serginin hepinizi Gordion'u ziyaret ederek bu muhteşem

anıtları kendi gözlerinizle görmeye teşvik edeceğine umuyoruz.

Midas sergisi, bizi önceki yıllara göre arazide daha da enerji dolu bir şekilde çalışmaya teşvik etti; bu yıl da konservasyon ve kazının dengelendiği, yine son derece tatminkâr bir çalışma sezonu yürütme şansına eriştik. 2015'te olduğu gibi, dikkatimizi öncelikle Gordion'un şehir planıyla Erken, Orta ve Geç Frig dönemlerindeki (MÖ 9.-6. yüzyıllar) savunma duvarlarını yeniden kurmaya verdik. Yaklaşık kırk uzman ve bilimci, İç Kale Höyüğü'nün beş farklı bölgesinde Haziran, Temmuz ve Ağustos'un ilk yarısı boyunca çalıştı. Bu

yıllık projenin en etkileyici öğelerinden biri, güncel arazi çalışmalarına dair videoların Midas sergisinde gösteriliyor olması; bu sayede de Penn Müzesi'nin antik Gordion'daki araştırmalarının kafamızı karıştırmaya ve bizi şaşırtmaya devam eden keşifleriyle hala devam ettiği gerçeğinin vurgulanmasıdır.

Mimari Konservasyon ve Restorasyon

Midas sergisine katılanlarınız, Küçük Asya'daki en iyi korunmuş Demir Çağı iç kale kapısı olan ve MÖ 9. yüzyıla tarihlenen anıtsal Erken Frig İç Kale Kapısı'nı iyi bilirler (Şekiller 2-5). Kapının

stabilitesi, MÖ 8. yüzyılın başlarında Erken Frig taş duvarının tam üzerine daha büyük bir (Orta Frig) kapı inşa edildiğinden beri risk altındaydı. Fakat kapının güney bastiyon'un durumu, 1999'da meydana gelen depremin ardından kötüleşti. Depremle kireçtaşı kâgirden geniş ve giderek büyüyen bir şişkinlik meydana geldi. Bu şişkinliği yok etmenin tek yolu şişkinliğin bir kısmını meydana getiren on bir taş sırasını tek tek kaldırıp konservasyondan geçirdikten sonra yeniden yerine yerleştirmekti. Bunun için üzerinde 1500 kilo kaldırma kapasiteli alüminyum gezer vinç bulunan 10 m yüksekliğinde bir yapı iskelesi kurulması gerekti. Bu iskeleyle hasar gören taşları güvenle kaldırıp orijinal pozisyonlarının hemen yanında konservasyondan geçirmemiz mümkün oldu (Şekiller 2-4).

J. M. Kaplan Fonu, Merops Vakfı ve Selz Vakfı'nın cömert destekleriyle kaplama taşlarının onarımında hatırı sayılır mesafe kaydettik, buradaki çalışmamızı gelecek yıl muhakkak tamamlayacağız. Projeye ciddi bir şekilde 2015 yılında, 1950'lerden bu yana güney bastiyonu kaplayan modern betonu sökerek başladığımızı ve o sezon ilk iki taş sırasını kaldırdığımızı hatırlatmakta fayda var. 2016 sezonunun sonuna gelindiğinde, yedi taş sırasını, yani toplamda 91 kaplama bloğunu kaldırdık ve konservasyondan geçirdik (Şekil 4). Sağlam taşlar gezer vinçle taşındı. Bu sırada kırık taş blokları elle kaldırılarak kalsiyum karbonatla karıştırılmış epoksi reçinesiyle birleştirildikten sonra parçaları bir arada tutabilmek için aralarına paslanmaz çelik çubuklar eklendi. Bu konservasyon uygulamaları, kapıdaki çatlamış taş bloklarının çoğunu kurtarmamızı sağladı. Bu da, güney bastiyonun rekonstrüksiyonunda sadece birkaç taşın yenisiyle değiştirilmesine gerek olacağı anlamına geliyor.

Şekil 3: Erken Frig İç Kale Kapısı'nın havadan görünüşü, batıya bakış. Konservasyonun odaklandığı kısım üstte ortada görülen güney kale bastiyonuydu. Yeni sabitlenen moloz dolgu altta sağda görülebilir. Fotoğrafçı Lucas Stephens.

Kâgirin bir kısmının sağlamlaştırması daha az belirgin bir müdahale gerektiriyordu. Kâgirin ardındaki boşluklar derz, moloz ve harçla dolduruldu; açık eklemler onarıldı; kaplama taşlarındaki çatlaklar mikro-enjeksiyonlar ve harç dolguyla kapatıldı (Şekil 5). Bu konservasyon projesinin en önemli yan ürünlerinden biri de antik Frig inşaat teknikleri hakkında dikkate değer bilgiler edinmemiz oldu. Örneğin kapının içinin bir kısmında, kapı inşa edilirken kırılmış taş blokları bulunuyordu; bazı durumlarda bu kırılmalar, kaplama taşlarının yüzlerinin kesilmesi neredeyse tamamlandıktan sonra meydana gelmişti. Bu taşların çoğu, burç duvarlarının stabilitesini artırmak için, özellikle de köşelerdeki iç dolguya öylece eklenmişti.

Ayrıca, kapının iç dolgusu boyunca, dolguyu sabitlemek amacıyla gelişigüzel bir biçimde ardıc ağacından ahşap

kirişler yerleştirilmişti. Bu uygulama, bu yıl Erken Frig Kapısı'nı çevreleyen Orta Frig moloz dolguyla stabilize ederken fark ettiğimiz üzere MÖ 8. yüzyılda da devam etti (Şekiller 3, 6, 7). Sit alanının alışılmadık inşa tarihiyle ilişkili olan bu geniş alana yayılan taş dolgu, sürekli bir sorun olmaya devam etti. MÖ 8. yüzyılın başında, Gordion'un hükümdarları iç kaleyi daha yüksek ve hâkim bir görünüme kavuşturmak amacıyla yeniden inşa etmeye karar verdiklerinde, Erken Frig Kapısı'nın içiyle çevresi beş metrelik taş molozla dolduruldu. Bu kapı gözden kaybolduğunda yeni Orta Frig Kapısı bunun üzerine inşa edildi. 1950'lerde Erken Frig Kapısı kazılırken, çevresindeki moloz sabit olmayan, tehlikeli bir halde bırakılmış (Şekil 6); 2016 kışında taşlardan büyük parçalar koparak üzerinde hala korunmuş halde duran Orta Frig Kapısı'na ait kalıntıları tehlikeye atmıştı.

Şekil 4: Angelo Lanza ve ekibi Erken Frig İç Kale Kapısı'nın hasar gören duvarından bir taş sırası kaldırıyor. Yeni konservasyondan geçirilmiş taşların birkaçı arkalarında görünüyor.
Fotoğrafçı Elisa del Bono.

Ankara'daki Tarihi Koruma Kurulunun izniyle iki esas amacı olan bir projeye başladık ve bu projeyi tamamladık. Amaçlarımız; moloz dolguyu sabit bir hale gelecek şekilde yeniden biçimlendirmek (Şekiller 3, 7) ve Orta Frig Kapısı'nın köşelerinden birini, kapının orijinal taban alanı içinde kalacak şekilde daha güvenli bir bölgeye taşımaktır (Şekil 8). İkinci aktivite özellikle zordu, çünkü kapının hala ayakta olan güneybatı köşesini sökmemizi ve kuzeydoğu köşesine taşımamızı gerektiriyordu. Yine de sonuç olarak Orta Frig Kapısı'nın

planı daha belirgin ve ziyaretçiler için daha anlaşılır bir hale geldi.

Bu proje için araştırma yaparken 8. yüzyıl yapı ustalarının molozu aslında bir dizi adımda yaydığını fark ettik. Biz de yapının köşesini yeniden inşa ederken bu tekniği kopyaladık (Şekiller 3, 7). Dahası, asıl 8. yüzyıl inşasında moloz dolgunun stabilitesini artırmak için ardıc kütükleri her 1,2-1,4 m'de bir yerleştirilmişti (Şekil 6). Bu kütüklerin bazıları 2 m kadar uzundu; şu anda dendrokronolojik incelemeye tutulan örneğin Orta Frig Kapısı'nın yapım tarihini, ya da en

azından burasının inşası tamamlandıktan sonraki bir tarihi vermesi bekleniyor.

Dikkatimizin neredeyse tamamını İç Kale Kapısı'na verdiğimiz için konservasyon programımızın her yıl devam eden bir parçası olan Erken Frig Teras Binası, ya da sanayi bölgesinde bu yaz kısıtlı şekilde çalışıldı. Bu komplekste birbirine bitişik sekiz oda, MÖ 800'de meydana gelen yangında ciddi şekilde hasar görmüştü. Bu odaların beşi geçtiğimiz altı yıl boyunca konservasyondan geçirildi. 2016'nın Haziran ayında, önümüzdeki yaz yapılacak olan taşların tek tek konservasyonuna hazırlık amacıyla altıncı odanın hasar gören duvarı titizlikle belgelendi. Konservasyonun ardından bu duvar da kompleksteki diğer duvarlar gibi "yumuşak örtü"den ibaret bitkilerle kaplanacak.

Objekt Konservasyonu

Objekt konservasyonu ile ilgili olarak ana rekonstrüksiyon projesi, İç Kale Höyüğü'nün güneybatı kısmındaki yan yana iki açmada bulunan büyük bir terakota objeydi. Bu açmalardan biri Mary Voigt tarafından 1990'larda (Operasyon 17), diğeri ise Rodney Young tarafından 1950'lerde (Güney Açması) kazılmıştı. Bahsedilen objekt, Midas Tümülüsü'ndeki müteveffa için kullanılan ahşap tabut sehпасına benziyordu, bu nedenle objeyi tabut sehпасı olarak nitelendirdik. Ancak objenin neden Young ve Voigt'in onu bulduğu yere yerleştirildiği tam bir gizemdi. Objeyi daha ayrıntılı inceledikçe objenin asıl kullanım amacı giderek daha da belirsiz bir hale geldi (Şekil 9).

Objenin en belirgin özelliği, etrafı geniş kemerli çıkıntıyla çevrilmiş yuvarlak, boydan boya gibi görünen çukurdu. Kemerli çıkıntı ise topuz kabartmalarıyla, iri başlı çivi sıralarıyla ve ip kabartmasıyla süslenmişti. Çıkıntının

tepesindeki kulplar dekoratif amaçlıydı, fakat objenin alt tarafında hem dikey hem de yatay yönde kalın halka kulplar bulunuyordu. Objenin genişliği 0,72 m, korunmuş yüksekliği ise 1,35 m'dir. Orijinal yüksekliğini bilmiyoruz, ancak korunmuş olan kemerli ucun karşısındaki uç muhtemelen düzdü; obje, bu düz ucun üzerinde en azından arada sırada dik duracak şekilde tasarlanmış olabilir.

Objenin bulunduğu tabaka göz önünde bulundurulduğunda, MÖ 600 ilâ 550 arasına tarihlendiği kesin gibi görünüyor. Bulunduğu bağlamda, belki de ayinle bağlantılı yiyecek sunmak ve tüketmek için kullanılan, çok sayıda kap bulunuyordu. Objenin yaklaşık üçte ikisi korunmuş olduğu ve asıl kullanım amacına dair bu kadar zorlu sorular sordurduğu için bu eseri Gordion Müzesi'nde sergilemeye hazırlamak amacıyla objenin konservasyonunu öncelikli hale getirdik. Beth Dusinberre, Kathleen Lynch ve Mary Voigt'in hem obje hem de objenin bağlamı üzerine yazdığı bir makale yakında çıkacak.

Büyük seramik objeyi, parçalarını birleştirebileceğimiz şekilde oturtmak için çeşitli destek sisteminin yapılması ve denenmesini gerekti (Şekil 10). Bu sistemlerin hepsi konservatörler Jessie Johnson, Cricket Harbeck ve stajyer Julia Commander tarafından geliştirildi. İlk birleştirme, kontrplak ve yüksek yoğunluklu polietilen köpükten yapılmış bir paletin üzerine obje yüz üstü yatay bir şekilde yerleştirildiğinde denendi, fakat bu deneme başarısız oldu.

İkinci birleştirme dikey yönde, hizalamayı daha iyi yapabilmek ve yatay birleşim yerlerinin dayanıklılığını mümkün olduğu kadar artırmak amacıyla, üstteki kemer büyük bir kutuya yerleştirilerek yapıldı. Bu birleştirme çok daha başarılıydı; yapışkanın iyice katılaşmasını sağlamak için obje, önümüzdeki sezona kadar şu anki

Şekil 5: Konservatör Giuseppe Bomba Erken Frig İç Kale Kapısı'nın hasarlı taş duvarını sağlamlaştırıyor. Fotoğrafçı Brian Rose.

konumunda bırakılacak. 2017'de büyük ve ağır objeye, objenin parçalarının kayıp olduğu yerleri doldurmak suretiyle yapısal destek verilebilir. Bu sayede obje müzede uzun süreli sergilenmek için güvenli hale getirilebilir.

Kazı: Alan 1'deki Güney Kapı

Yeni kazı çalışmalarının en heyecan verici projesi, İç Kale Höyüğü'nün 2013'ten beri kazısı yapılan güney tarafında (Alan 1) bulunuyor (Şekiller 11-15). Burada, ilk kez

Erken Frig döneminde (MÖ 9. yy) inşa edilen ve Orta ve Geç Frig dönemlerinde (MÖ 8. ilâ 6. yüzyıl arası) devamlı değişiklikler yapılan ikinci bir iç kale kapısını ("Güney Kapı") ortaya çıkardık. Bu yaz açmayı kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı yönlerinde genişlettik; açmanın boyutları artık 40 x 20 m oldu (Şekiller 12, 13). Kapı ve kapının iç kaleyle ilişkisi hakkında bol miktarda bilgi edinebilmemizin ardında burada kazıyı yöneten Simon Greenslade'in ustalıklı tekniği yatıyor.

Şekil 6: Erken Frig İç Kale Kapısı'nın doğusundaki moloz dolgu, kuzeye bakış. Dolgunun içindeki ahşap kirişlerin konumu kesikli çizgilerle belirtildi. Fotoğrafçı Gebhard Bieg, ek açıklamaları yapan Beth Dusingberre, Semih Gönen ve Richard Liebhart.

Kapının Erken Frig evresiyle ilgili önceden kesme taş yokuş ya da teras duvarıyla desteklenen iyi korunmuş bir savunma duvarı keşfetmiştik (Şekiller 12, 13, no.1). Bu yıl bu duvarın 6 m'den biraz daha kuzeyinde, geçiş yolunun karşı duvarını bulduk (Şekiller 12, 13, no.2; Şekiller 14, 15). Duvarın sekiz sırası 3 m yüksekliğinde açığa çıkarıldı; boyu ise 17 m'den daha uzundu. En geniş olduğu yerde bu duvar ve ardındaki küçük taşlardan dolgu, genişliğinin yaklaşık 4 m olduğuna işaret eder. Duvarın doğu ucu, karşısındaki Erken Frig yokuşunun güneybatıya döndüğü noktayla doğru bir açı yapacak şekildedir (Şekil 14). Sonuç olarak, burası Erken Frig dönemindeki asıl kapı kontrol yapısına doğru giden bağlantı yolunun başlangıcını belirtiyor olmalı. Buradaki iki taş sırası arasında yatay yanmış ahşap kiriş sırasının keşfi özellikle ilginçti (Şekiller 14, 15). Her ne kadar bu bize son derece olağan dışı bir inşa tekniği olarak görünse de, Frigler Erken ve Orta Frig dönemlerinde bunu devamlı olarak uyguladılar: hem yanmış hem de yanmamış kalaslar, muhtemelen sismik aktivitelerde daha fazla esneklik sağladığı düşünüldüğünden, binalarının taş temellerinin hemen altına yerleştiriliyordu.

Orta Frig döneminde (MÖ 8. yy) bu düzenleme değiştirildi. Erken Frig güney savunma duvarı ve ona bağlı yokuş, yaklaşık 8 m kalınlığında büyük bir kale bastiyonuyla kaplandı (Şekiller 12, 13, no. 3). Daha önce yeni bastiyonun yokuşun hemen ardında bulunduğunu farz etmiştik, bu yıl bastiyonu Erken Frig yokuşunun yaklaşık 5 m güneyinde bulduk (Şekiller 12, 13, no.4). Kuzeyde Erken Frig duvarı (Şekiller 12, 13, no.2) korunmuştu, ancak beyaz ve kırmızı taşlardan yeni bir kesmetaş duvar bunun doğu ucuna dayanacak şekilde inşa edilmişti (Şekiller 12, 13, no. 5; Şekil 15). Duvarın küçük bir kısmı 2015'te

Şekil 7: Erken Frig İç Kale Kapısı'nın doğu ucunda sabitlenen moloz dolgu, kuzeye bakış. Fotoğrafçı Brian Rose.

Şekil 8: Orta Frig İç Kale Kapısı'nın köşelerinden birinin taşınıp yeniden inşa edilmesi, batıya bakış. Fotoğrafçı Brian Rose.

açığa çıkarılmıştı, fakat 2016'da kazının genişletilmesiyle duvarın şekli büyük oranda açığa kavuşturuldu. Duvar batıdan doğuya doğru 10,5 m boyunca uzandıktan sonra güneydoğuya doğru kıvrılarak, batıdaki benzerini (Şekiller 12, 13, no. 3) tamamlaması için inşa edilen

kale bastiyonun sonuna kadar 8,5 m daha devam ediyor (Şekiller 12, 13, no. 6).

Bu bastiyonun kuzey ucunda bizim açmamızın 9 m kuzeydoğusuna Rodney Young tarafından açılan açmada Orta Frig yokuşunun bitimini keşfettik (Şekiller 12, 13, no. 7). Yeni açığa çıkarılan

Şekil 9: İç Kale Höyüğü'nün güneybatısında bulunan büyük terakota "tabut sehpa'sı."
Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

yokuşun yedi basamağı, aralarında gri, kırmızı ve beyazın da olduğu farklı renklerde kumtaşlarından yapılmıştı. Böylece asıl Orta Frig İç Kale Kapısı'nı canlı bir şekilde ayırt eden renkli taşlar ile kapının yokuşu Güney Kapı'da büyüleyici bir etki bırakmak için tekrar edilmişti. Güney Kapı'nın yeni duvarları baştan sona neredeyse 20 m boyunca uzanıyordu. Asıl kapı kontrol yapısına giden bağlantı yolu da, en azından Orta Frig döneminde, bu nedenle 36 m'den daha uzun olmalıydı.

Kapı kontrol yapısının kendisi henüz bulunamadığı için bağlantı yolunun tam uzunluğunu veremiyoruz. Bu yol da iç kalenin sokak sistemine bağlanıyor. Rodney Young, İç Kale Höyüğü'nü

Şekil 10: Konservatörler Julian Commander (solda) ve Jessica Johnson (sağda) İç Kale Höyüğü'nün güneybatısında bulunan büyük terakota "tabut sehpa'sı"nı konservasyondan geçirirken.
Fotoğrafçı Brian Rose.

kuzeybatı-güneydoğu yönünde, Teras Binası bölgesinin hemen batısında ortadan ikiye bölen, bu şekilde iç kaleyi doğu ve batı bölgesine ayıran geniş bir caddenin olduğunu öne sürmüştü. Bu kadar sıra dışı bir iddianın test edilmesi gerektiğini düşündüğümüzden Alan ı açmamızı, caddenin öngörülen hattının güney ucuna konumlandırdık.

Her ne kadar en az altı yüzyıl boyunca kullanılmış oldukça sofistike bir iç kale girişinin varlığına dair kanıtları açığa çıkarmış olsak da, asıl kapı kontrol yapısının yerini ya da iç kalede bununla bağlantılı yolu belirleyemedik. Kazılarda Aşağı Şehir'den kapı kontrol yapısına doğru gittiğini düşündüğümüz bağlantı yolunu yavaş yavaş takip ediyoruz, ancak belli ki bizim genişlettiğimiz açmanın batısında bir yerde bulunuyor. Buna karşın, iç kalenin güney tarafıyla Aşağı Şehir'i birbirine bağlayan bir kapının varlığı açık olsa da, asıl kapı kontrol yapısından iç kaleye doğru giden yol,

bizim bütün planlarımızda da gösterildiği şekliyle, Young'ın önerdiği rotayı izliyor olamaz. Zamanla bu yolun iç kalenin ortasındaki yapılarla nasıl kesiştiği gizemini çözmeyi başaracağız. Fakat o zamana kadar canlandırdığımız Gordion iç kale planının Young'ın sandığı kadar kolay anlaşılır olmadığını kabul etmemiz gerekiyor.

Geç Frig döneminde, 540'lardaki Pers saldırısından kısa bir süre sonra, bağlantı yoluna erişimi daha da kısıtlayan iki yeni kale bastiyonu ile yolun düzeni yeniden değiştirildi (Şekiller 12, 13, no. 8 ve 9). Güney bastiyonun (no. 8) tamamı bu yıl bulundu; hem doğu hem de güney tarafının 9 m'den biraz daha kısa olduğu çokgen biçimli bir yapı olduğu ortaya çıktı. Burç yeniden kullanılmış çok sayıda taş bloğuyla örülmüştü. Burada ayrıca MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kabartma süslemeli tuğlalarla MÖ 550-525 arasında üretilmiş bir İyonya kabı parçaları da bulunuyordu.

Şekil 11: İç Kale Höyüğü'nün Alan 1 ve 4'ü gösteren havadan görünüşü, batıya bakış. Fotoğrafçı Lucas Stephens.

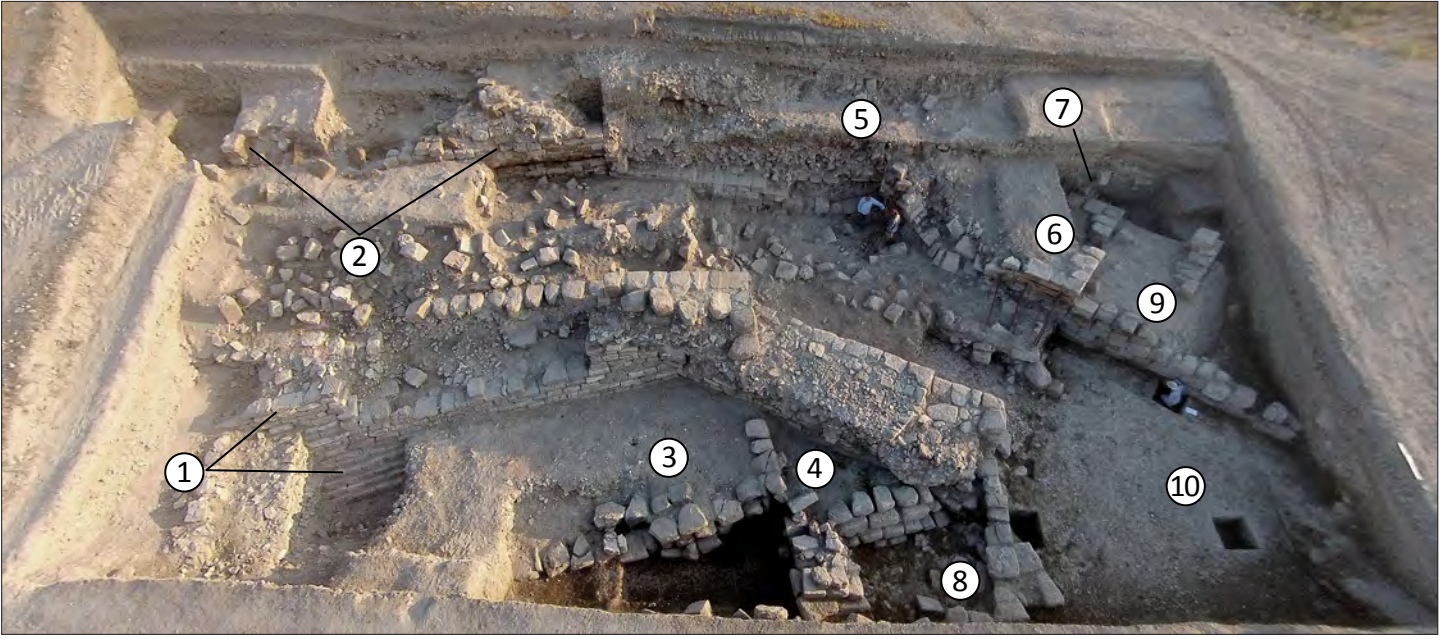
Geç Frig bastiyonunda tekrar kullanılan taşların ikisi özellikle ilginçti: bunların biri bir aslanın sağ pençesini betimleyen kırmızı kumtaşından bir kabartmayken, diğeri kireçtaşından oluksuz yarım sütun gövdesiydi. Kabartma büyük bir ihtimalle yakındaki Orta Frig döneminden kalma bir binayı süslüyordu; kabartmayı, kutsal hayvanı aslan olan Anadolu bereket tanrıçası Matar/Kybele kültüyle ilişkilendirmek cazip geliyor. Yarım sütun ise bu bölgede keşfedilen iki taneden biri, ikincisi buraya iç kaledeki daha yüksek bir noktadan düşmüştü. Şüphesiz bunlar da bölgedeki

bir Orta Frig yapısından geliyordu. Yarım sütunlara altıncı yüzyıldan önceki antik mimaride rastlanmadığı ve Gordion örneklerinin daha erken bir zamana tarihlenmesi gerektiği için bunlar özellikle heyecan verici keşifler.

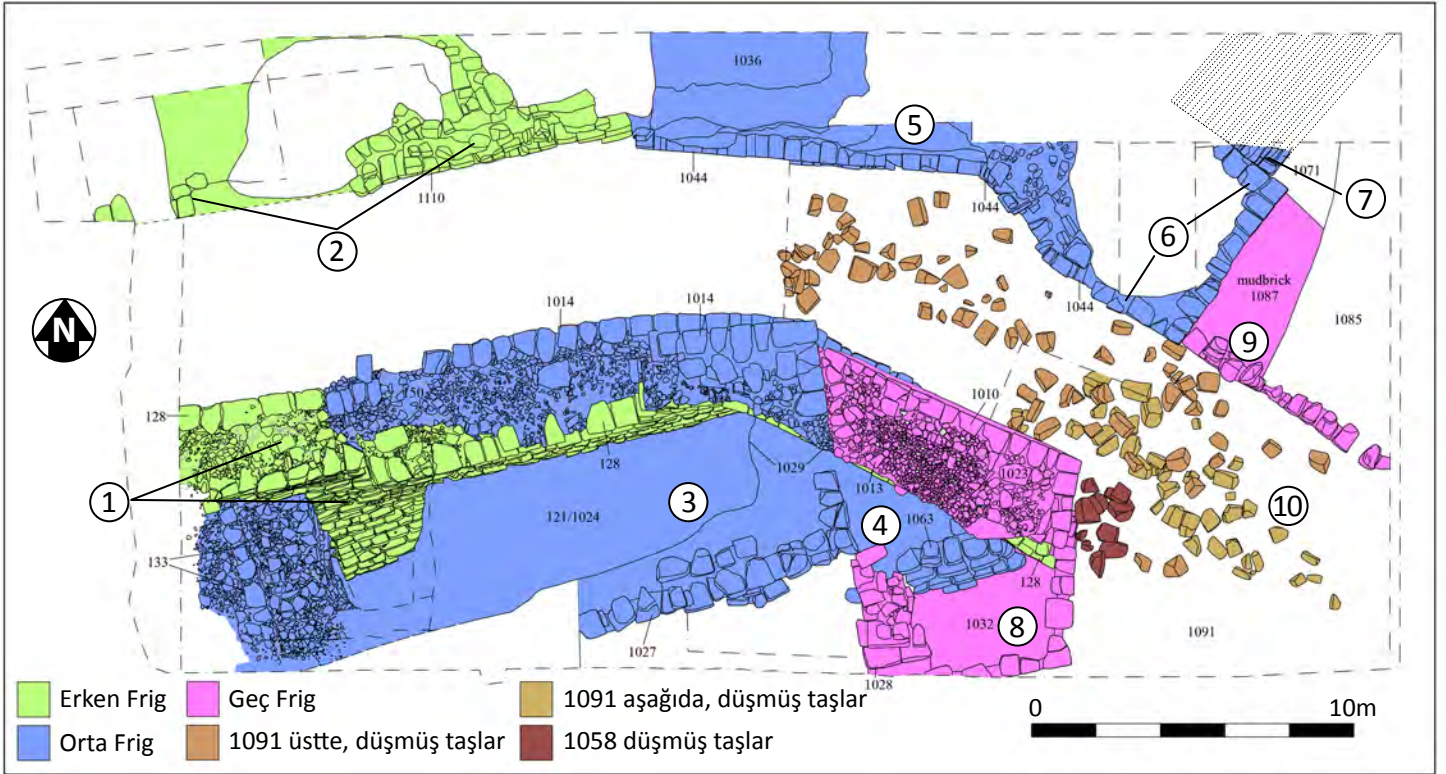
Bu iki Geç Frig bastiyonu arasında iyi korunmuş bir yolun yuvarlatılmış küçük çakıl taşlı tabanına ulaştık (Şekiller 12, 13, no. 10). Bu yolun şimdiye kadar dört metrelik kısmını kazdık, yol her metrede yaklaşık 10 cm yükseliyor. Yol tabanının altına kazılan üç sondajda MÖ 6. yüzyıla tarihlenen, aralarında bir Orta Frig tunç fibulanın da olduğu buluntular

ele geçirildi. Yeni yol tabanının komşu burçlarla aynı zamanda, Pers saldırısının üzerinden çok zaman geçmeden yapıldığı açık görünüyor. Bu tabanın yarım metreden biraz daha altında, daha erken bir döneme tarihlenen, yine yuvarlatılmış çakıllardan yapılmış ve Orta Frig döneminden kalma çakıl döşeli bir yol bulundu. Önümüzdeki yıl bu yolların her ikisi de tamamen açığa çıkarılacak ve belgelenecek.

Geç Frig inşa programı burada gerçekleşen son inşa faaliyetiydi. Buna karşın bağlantı yolu ile çevresindeki savunma duvarları Helenistik dönem

Şekil 12: Alan 1'deki Güney Kapı kompleksinin Erken, Orta ve Geç Frig (MÖ 9.-6. yy) öğelerinin havadan görünüşü. Bakınız Şekil 13, plan. Fotoğrafçı Lucas Stephens.

Şekil 13: Alan 1'deki Güney Kapı kompleksinin Erken, Orta ve Geç Frig (MÖ 9.-6. yy) öğelerine ait evlerin renklere ayrılarak gösterildiği plan. Bakınız Şekil 12, fotoğraf. Planı çizen Simon Greenslade.

boyunca varlığını sürdürmüş gibi görünüyor. Bununla beraber Geç Frig'e tarihlenen kuzey kale bastiyonunun bir kısmı (Şekiller 12, 13, no. 9) Helenistik

dönemin başında (geç MÖ 4. yüzyıl) taş çalmak için hedef alınmış gibi görünüyor. Bunun üzerinde de hemen kuzeyinde, iç kalenin üst kenarındaki Mozaik Bina'nın

(Şekiller 11, 16) soyulmasıyla meydana gelen bir çöp yığını keşfettik. Bu bina, üzerinde geometrik desenler bulunan çakıl taşı mozaik tabanlarla ayrıntılı

bir şekilde süslenmişti. Bina ayrıca Pers döneminde Gordion'un idari merkezi olarak kullanılmış olmalıydı ve Büyük İskender'in MÖ 333'te kestiği Gordion Düğümü ile yük arabasına da ev sahipliği yapmış olabilir.

MÖ üçüncü yüzyılın başlarında Mozaik Bina soyulduğu sırada, binanın taş temelleri, kerpiç duvarları ve çatı kiremitleri Güney Kapı'nın bağlantı yolundaki Geç Frig bastiyon'dan atılmıştır. Ayrıca bu tabakanın içinde, Mozaik Bina'nın (Şekil 17) odalarından birindeki duvar mozaığının bir kısmını oluşturan 900'den fazla seramik çivi de bulunuyordu. Bu, Pers dönemi Gordion'unda yaygın bir dekoratif düzenlemeydi. Penn lisansüstü öğrencisi Sam Holzman, bu uygulamanın niteliği ve boyutlarını yakında çıkacak olan bir makalede tartışacak.

Kuzey kısmındaki taşların daha geniş çaplı bir şekilde çalınması ise yeni Roma yerleşiminin buraya kurulduğu MS birinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. Muhtemelen bu sıralarda ya da bundan çok kısa bir süre sonra yolun iki yanındaki duvarlar yıkılmaya başladı; yolun kendisi iç kaledeki yapılardan düşen taşlarla kaplanmıştı. Önceleri bu yıkımların depremler sonucu meydana geldiğini tahmin etmiştik ve bu tahmin hala mümkün olabilir. Fakat iç kaledeki yapıların dengesizleşmesinin başlıca sebeplerinden biri Frig mimari tekniklerinin sıra dışı doğasıdır. Özellikle Orta Frig dönemi sırasında yapı ustaları binaların temellerinde yağmur suyuyla temas ettiğinde hızla parçalara ayrılıp dağılan alçı taşı kullandılar. Bu da temellerin yavaş yavaş yerine oturmasına yol açıyordu. Binaların MÖ 8. yüzyılın başlarında iç kaleye eklenen 4-5 m'lik kil tabakasının üzerine inşa edilmesi de temellerini aynı şekilde etkiliyordu. Her durumda, Roma imparatorluğu döneminde bu alanın geçitten ziyade taş

Şekil 14: Alan 1'deki Erken Frig (MÖ 9. yy) duvarları, kuzeye bakış.
Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

ocağı olarak kullanıldığı açıktır. Neyse ki hırsızlar, bizim inşa faaliyetlerinin genel sırasını yeniden canlandırabilmemizi sağlayacak kadar duvarı bozmadan bırakmışlardır.

Alan 4: İç Kale Höyüğü'nün Merkezi

Alan 1'de yaptığımız keşifler, en çok Helenistik ve Erken Roma materyalleri elde ettiğimiz Alan 4'te yaptıklarımızla tamamlanmıştı (Şekiller 11, 18-20). Bu açma, Rodney Young'ın İç Kale Höyüğü'nü kesen yol olarak tanımladığı taş döşeli alanın hemen batısında bulunmaktadır. Burada kazmaya geçen yıl, yolu belirlememizin mümkün olup olmadığını değerlendirmeyi ve Erken, Orta ve Geç Frig dönemlerinde buranın batısında ne olduğunu anlamayı umarak

başladık. Höyüğün tepesinden Erken Frig tabakalarına gelene kadar en azından 8 m'lik bir dolgu tabakasını kazmamız gerektiğini fark ettik. Geçen yıl açmanın üstteki 1,6 m'lik kısmında açığa çıkardıklarımızın çoğu Selçuklu dönemine tarihleniyordu (MS 13., erken 14. yüzyıllar). 2016 sezonunda iki metreden fazla dolgu daha kazarak yedi farklı yerleşim evresine dair kanıtları açığa çıkardık: bunların üçü Erken Helenistik (yakl. MÖ 330-250), ikisi Orta Helenistik (yakl. MÖ 250-189) ve ikisi de Erken Roma (MS 60-120) dönemine aitti. Bu evrelerin her biri Sarah Leppard ve Ramon Navas tarafından titizlikle kazıldı ve belgelendi. Takip eden betimlemelerde Erken Helenistik'ten Erken Roma'ya doğru giden bir kronolojiyi takip ediyor, ardından da henüz kazısı yapılmamış

Şekil 15: Alan 1'deki Erken ve Orta Frig yolu duvarlarının konservasyonu, kuzeye bakış. Soldaki Erken Frig duvarında yanmış kalaslardan oluşan bir orta sıra vardır. Sağdaki kesmetaş duvarlar Orta Frig dönemine tarihlenir (MÖ 8. yy). Fotoğrafçı Brian Rose.

Şekil 16: İç Kale Höyüğü'nün güney tarafındaki Mozaik Binası, kuzeydoğuya bakış. Young tarafından gün yüzüne çıkarılan çakıl taşı mozaik tabanlarda geometrik süslemeler bulunuyordu. Gordion Projesi fotoğrafı.

daha erken tabakaları değerlendiriyorum.

Erken Helenistik evrelerin ilkinde burayı paylaştıkları tahmin edilen bir açık alan ya da avluya birbirinden ayrılmış iki yapı bulunuyordu. Her yapının sadece bir odasını açığa çıkardık. Ancak avlunun içinde, yanında muhtemelen pişirilecek ürünler için çalışma yüzeyi olarak kullanılan taş platform olan dikdörtgen bir fırın vardı. Üçüncü yüzyılın başında yapılardan biri genişletilmiş ve avlunun kuzeybatı tarafına tabanı yassı taş kaplı yeni ve büyük bir bina inşa edilmişti. Bu yapıya iki bacalı, dikdörtgen biçimli yeni bir fırın da eklenmişti (Şekil 19). Bu avludaki yanmış organik materyal muhtemelen çevredeki yapıların sazdan çatılarını yok eden bir yangınla bağlantılı olmalıdır. Erken Helenistik dönemin sonunda duvarların taşları inşaat malzemesi olarak alınmış gibi görünüyor. Ayrıca bütün alan yakındaki diğer yerleşim ya da atölye tabakalarından gelmiş olması gereken karışık dolguyla düzlenmişti. Bu dolgunun içinde önemli miktarda yanmış kerpiç, kömür ve kül parçaları ile kaymaktaş çark dipleri ve işlenmiş kaymaktaş obje ve kapların kırık parçaları bulunuyordu. Bu da, bu malzemenin en azından bir kısmının yakınlarda bulunan yıkılmış kaymaktaş atölyesinden alındığını gösterir.

Orta Helenistik döneminin başları, yakl. MÖ 250, Keltlerin ya da Galatların Gordion'a varmasıyla yaklaşık aynı zamana rastlar. Alan 4'teki inşaat faaliyetlerine dair kanıtlar umduğumuzdan daha az yaygın olmasına rağmen yeni binalar belirgin bir şekilde sağlam ve dayanıklıydı. Açmanın doğu tarafındaki yeni yapının duvarlarından biri en az dokuz metre uzunluğundaydı. Burada, muhtemelen inşaat yapılırken kurulan yapı iskelesini desteklemek için kullanılan taban altı dikme altlıkları bulunuyordu.

Helenistik yerleşimin Galatların

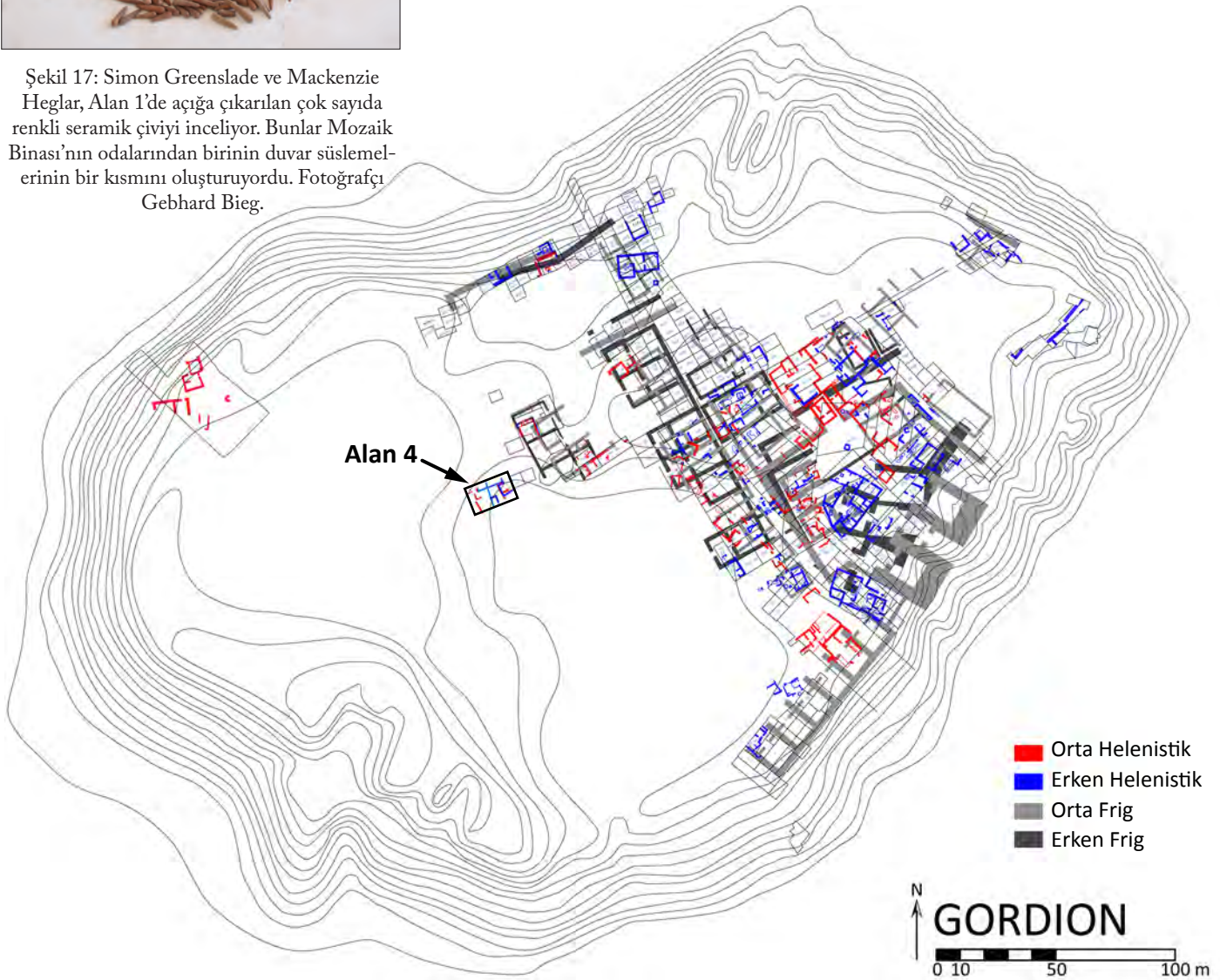

Şekil 17: Simon Greenslade ve Mackenzie Heglar, Alan 1'de açığa çıkarılan çok sayıda renkli seramik çiviği inceliyor. Bunlar Mozaik Binası'nın odalarından birinin duvar süslemelerinin bir kısmını oluşturuyordu. Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

Romalı kumandan Manlius Vulso tarafından bozguna uğratıldığı MÖ 189'da sona erdiği farz ediliyor. Önemli bir yıkım tabakasına rastlanmamış olmasına rağmen, bu alanda yangın çıkmış gibi görünmektedir. Yerleşme, ancak MS birinci yüzyılda, yanmış kerpiç, kül, kömür ve kilden ibaret dolgu bu alanı düzlemek için doldurulduğunda yeniden başladı. Bu dolgunun bir kısmında, daha önceki dolgulara son derece benzer şekilde çok sayıda kaymaktaşı kap, obje ve çark dibi bulunuyordu. Bunların

tamamı büyük olasılıkla yakınlardaki aynı atölyenin ürünleriydi. En dikkate değer keşiflerden biri de düzleme tabakalarının altında bulunan MS birinci yüzyıldan kalma altın kolye ucuydu. Kolye ucu, tip olarak Troya, İsrail'deki Eleutheropolis, Pompeii ve Herculaneum'da bulunanlardandı (Şekil 20).

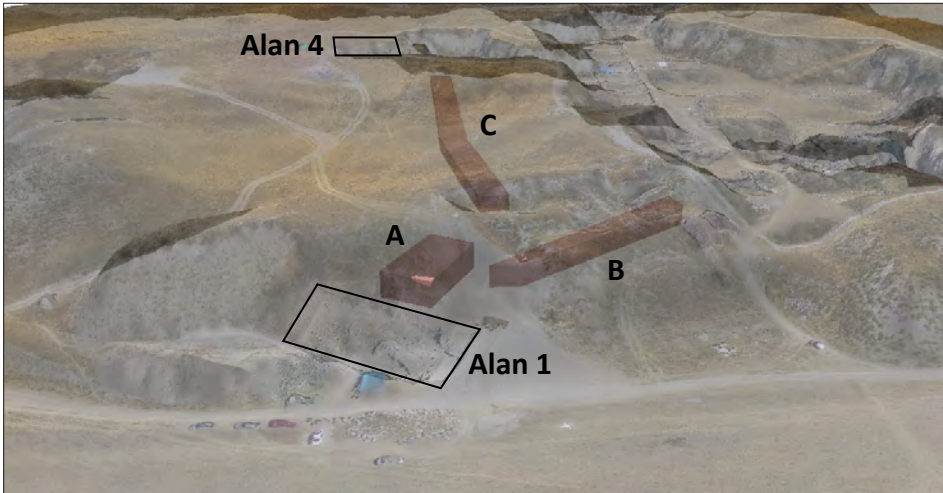
Bu açmadaki Roma yapıları ne yazık ki kötü şekilde korunmuştu. En sağlam korunan öge, içinde çok sayıda koç boynuzu parçaları bulunan ve MS birinci yüzyılın ikinci yarısında yapılmış

Şekil 18: İç Kale Höyüğü'ndeki Erken (mavi) ve Orta (kırmızı) Helenistik binalarının planı. Erken (siyah) ve Orta (gri) Frig binaları da eklenmiştir. Planı çizen Martin Wells, eklemeleri yapan Sarah Leppard.

Şekil 19: Alan 4'teki açmada yeni kazılan Erken Helenistik yapıları, güneybatıya bakış. Geç Frig binasının yıkıntısı doğu profilinin dibine doğru görülebilir. Young tarafından kazılan Orta Frig teras duvarı aşağıda solda görülebilir. Fotoğrafçı Brian Rose.

Şekil 21: Uzaktan algılama yöntemiyle yeni belirlenen İç Kale Höyüğü'ndeki mimari öğelerin yoruma dayalı canlandırması. Planı çizen GGH.

gibi görünen 1,40 m çapında yuvarlak bir fırındı. Anladığımız kadarıyla bu bölgede yakl. MS 100'den 1200'e kadar, yani 1,100 yıllık bir süre boyunca hiçbir aktivite yoktu.

Açmamızın doğu tarafı, Young'ın 1969'da "Kesme Kil" Teras Binası

üzerinde açtığı açmanın batı ucuna denk geliyordu. Açmamızın doğu profilini en erken Helenistik tabakaların yaklaşık 4 m altına kadar temizledik. Bu sayede henüz kazılmamış daha erken Frig tabakalarını profilde görebilmeyi başardık (Şekil 19). Böylece Erken

Şekil 20: Alan 4 açmasından Erken Roma'ya tarihlenen altın kolye ucu. Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

Helenistik yerleşim tabakasının yerleşime dair çok az kanıtın olduğu yaklaşık 2 m'lik dolgunun üzerine inşa edildiğini belirleyebildik. Fakat bunun altında yangın felaketine ve içinde MÖ beşinci yüzyıla tarihlenebilen kabartma süslemeli çatı kiremitleri bulunan yıkılmış bir binaya dair kanıtlar olan kalın bir tabaka bulunuyordu. Başka bir deyişle, MÖ 4. yüzyılda belli bir noktada yangınla tahrip olmuş büyük bir Geç Frig binasına dair kanıtları ortaya çıkardığımızı açıklı. Hemen doğudaki Young tarafından kazısı yapılan alanı da temizledik. Bu alanda Teras Binası bölgesinin batısında bulunan Orta Frig çevre duvarı ile bunun hemen yanından geçen varsayımsal yol bulunuyordu. Burada karşımıza çıkan, yol olabileceği gibi taş döşeli açık alan da olabilecek, oldukça gevşek ve ciddi şekilde parçalanmış bir tabakaydı. Bu nedenle veriler henüz hangisi olduğunu göstermemektedir.

Burada asıl önemli olan şey ise Geç Frig binasının yıkım tabakasıdır: tabaka Young tarafından yol olarak tanımlanan çakıl döşeli yüzeyin hemen hemen 0,40 m üzerinde olup, bu seviye İç Kale Höyüğü'nün doğu tarafındaki Erken Frig tabakasından sadece hafifçe yüksektir. O halde, en azından bu alanda Erken Frig tabakalarının doğuda bulunanlardan en azından 4 m daha aşağıda bulunması gerekir. Neden höyüğün ortasındaki Frig

Şekil 22: Uzaktan algılama yöntemiyle belirlenen Gordion surları. İç Kale Höyüğü'nün üzerine daha koyu renkli bir dikdörtgen koyulmuştur. Aşağı şehir buranın üst ve altında uzanırken, Dış Şehir solda konumlanır. Mahallelerin hepsi savunma duvarlarıyla çevrilmişti. Planı çizen GGH.

Şekil 23: Prof. Dr. Sadi Çağdır, MÖ 3. yüzyıldan kalma bir Galat kadının kafatasından alınan alçı kalıbı incelerken. Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

yerleşiminin doğu ve batısındakilerden çok daha alçakta olduğu belli değildir, ancak höyüğün topografyası belli ki bizim sandığımızdan çok daha değişkendi.

Jeofizik Araştırmaları

Alan r'le 4'ün ve yeni keşfedilen Güney

Kapı ile kuzeydoğusundaki İç Kale Kapısı'nın (Şekiller 11, 21, 22) birbiriyle ilişkisini daha iyi anlayabilmek için yine jeofizik ekibimiz Stefan Giese ve Christian Huebner'dan yardım istedik. Bunu anlayabilmek için iki açmamızın arasında ve çevresinde elektrik öz direnç tomografisi (EÖT) kullandık. Bu yöntem

İç Kale Höyüğü'nde toprak altındaki öğeleri belirlemede güvenilir bir teknik olduğunu kanıtlamıştı. Alan r'de Güney Kapı'nın hemen kuzeyinde görülen ve en azından 10 x 20 m boyutlarında, kabaca dikdörtgen şeklinde (Şekil 21, A) yüksek öz direnç gösteren bir alan bulunuyordu. Bu aşamada bunun basitçe yoğun bir moloz dolgu mu yoksa bir şekilde Güney Kapı kompleksiyle bağlantılı inşa edilmiş bir yapı mı olduğunu belirlemek zor.

Ayrıca Erken Frig Kapısı'nın güneybatısına doğru devam eden bir sur duvarının varlığını da memnuniyetle kesinleştirmiş olduk. Bu duvarın ("ECW" olarak adlandırılıyor) ancak küçük bir kısmı Young tarafından Kapı'nın güney avlusunun yanında gün yüzüne çıkarılmıştı; fakat biz bunu 7 m kalınlığıyla doğu iç kalesinin güney köşesine, Mozaik Bina'nın kapladığı alanın (Şekil 21, B) altına kadar uzandığını belirledik. Her zaman bunun bu bölgede bulunması gereken iki Erken Frig savunma duvarından biri olduğunu farz ediyorduk. Bunun sebebi İç Kale Kapısı'nın kuzey tarafındaki savunma duvarlarının bu şekilde olmasıydı: erken duvar Çok Renkli Kapı Kontrol Yapısı'na bağlyken daha geç olan duvar, Kapı yakl. MÖ 850'de genişletildiğinde kuzey avlunun kuzey tarafına bağlanmıştı. İkinci bir Erken Frig duvarının yine İç Kale Kapısı'nın güney tarafında konumlandırılmış olması mümkün görünüyordu. Öz direnç değerlerinden biri, güney avlunun güneydoğu köşesinin yanında 3 m genişliğinde bir duvarın varlığını ortaya çıkardı. Burası, bizim ikinci duvarın olması gerektiğini düşündüğümüz yerd. Gareth Darbyshire ve Chris Ray, Midas sergisinde teşhir edilen Gordion iç kale modelinde duvarı bu noktada canlandırdılar.

Öz direnç ile belirlenen diğer büyük öge, Şekil 21, C'de görülebileceği gibi Teras Binası bölgesinin batı tarafı boyunca

kuzey-güney yönde devam eden çevre duvarıydı. Ne yazık ki iç kale höyüğünün batı tarafındaki Erken ve Orta Frig binaları, öz dirençle kaydedilmek için fazla derindeler.

Aşağı Şehir'in güney tarafında yapılan hem magnetometre hem de öz direnç ölçümleri, belki de bir hendekle birbirinden ayrılmış, iki ayrı mahallenin varlığını ortaya çıkardı. Güney ya da dış mahalle, bol miktarda küçük ve büyük anomalinin olduğu manyetik olarak oldukça aktif bir bölgeydi (Şekil 22, A); kuzey ya da iç mahallede ise çok az sayıda anomali vardı ve yapılaşmaya dair herhangi bir iz bulunmuyordu (Şekil 22, B). Kazı yapılmadan bu iki alanın ölçüm değerleri arasında bu kadar büyük bir fark olmasının sebeplerini anlamamız mümkün değil. Fakat açık alanın halka açık gösteriler ya da devlet törenlerinde kullanılmak gibi işlevsel bir önemi olduğunu düşünmek mümkün.

İskelet analizi

Her yıl bir yandan açmalarda açığa çıkarılan insan ve hayvan kemiklerine odaklanırken, genellikle bir yandan da önceki yıllardan kalma hayvan kemikleriyle iskelet kalıntılarını yeniden inceliyoruz. 2015'teki hayvan kemiklerine dair en önemli keşfimiz iç kale höyüğü açmasında (Alan 4) yaklaşık bir düzine bağlamda bulunan domuz kemikleriydi. Bu keşif Selçuklu döneminde burada bir Hristiyan yerleşimi olduğunu gösterdi. Çöp çukurlarında deve kemiklerinin bulunmasıysa beklenmedikti. Orta Çağ Gordion'unda develerin varlığına dair ilk kanıtlar bunlardı ve bazılarının üzerinde kesildiklerine dair izler vardı.

2016 sezonu sırasında yine dikkatimizi 1993 ve 1995 arasında Mary Voigt tarafından Aşağı Şehir'de, genellikle Küçük Höyük olarak adlandırılan Orta Frig kalesinin yanında keşfedilen

insan iskeletlerinden birine verdik. Bu iskeletlerin neredeyse tamamı resmi olarak gömülmek yerine tabanda terk edilmişti; bazı durumlarda ise hayvan ve insan kemikleri birbiriyle karışmıştı. Bu iskeletlerin çevresinde ortaya çıkarılan seramikler, MÖ üçüncü yüzyılı işaret eder. Mary Voigt, bu bedenlerin buraya bırakılmasını bölgedeki Kelt ya da Galat egemenliğiyle ilişkili ritüel aktiviteleriyle bağlantılandırdı.

Biz de, kafataslarından birinin yüzünü yeniden canlandırarak onun kemik analizlerini devam ettirmekle ilgileniyorduk. Bu proje İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Sadi Çağdır ve Tuğba Gencer tarafından dikkatle yönlendirildi. Seçtikleri YH47397 no.'lu kafatası, yaşı 18 ilâ 22 arasında, boyu ise 1,46-1,49 m'nin biraz altında olan genç bir kadına aitti (Şekil 23). Kafasının bir tarafında, ilk başta ölüm sebebiyle ilişkilendirilen ciddi çatlaklar bulunuyordu. Fakat bunların ölümden önce iyileşmeye başladığına dair işaretler vardı; bu da kaza ya da saldırıdan sonra bir süre daha yaşamaya devam ettiğini gösteriyordu.

Bu incelemeden elde edilen en ilginç sonuçlardan biri, henüz bebekken başının kasıtlı olarak uzatılmış olmasıydı (Şekil 24). Bu teknikte kafatası kemikleri henüz yumuşak ve şekillendirilebilirken baş sarılıyordu. Bu teknik hem Eski hem de Yeni Dünya'da özel bir statünün sembolü olarak kullanılıyordu; kimliğini artık Midas'ın babası olarak belirlediğimiz bir erkek olan Midas Höyüğü tümülüsündeki müteveffaya da aynı yöntem uygulanmıştı. Bu tekniğin neden Gordion'un Aşağı Şehir'indeki genç Helenistik kadına uygulandığı belirsizdir. Fakat açıkça görülüyor ki bu mezarların hikâyesinin tamamı henüz anlatılamadı ve bizim araştırmalarımız da gelecek yıl devam edecek.

Gordion Kültürel Miras Eğitim Programı

Bu yıl, Türkiye'de, ya da gerçeği söylemek gerekirse bütün dünyada, normal bir yaz yaşanmadı; çünkü terörizm ve silahlı çatışmalar bize kültürel mirasın ne kadar hassas olduğunu ve kültürel mirası korumak için yeni stratejiler belirlemenin önemini yeniden hatırlattı. Tabii ki her arkeoloji projesi belirli bir süreyle sınırlıdır. Bu da demek oluyor ki yerel köyler arkeolojik sit alanını ve çevresindeki tümülüslerle dolu araziye bizim sahip olduğumuza yakın bir tutkuyla korumaya hazırlıklı olmalıdır.

Üç yıl önce bizi, Gordion'un başkan yardımcısı Ayşe Gürsan-Salzmann'ın başkanlığında, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdür Yardımcısı Halil Demirdelen'in ortaklığında ve Penn Müzesi paleobotanikçisi Naomi F. Miller'in asistanlığında yürütülen yeni kültürel miras projesine başlamaya iten bu inançtı. 2014 ve 2015'te program, öğrencilerin kültürel miras konusunda

Şekil 24: MÖ 3. yüzyıldan kalma bir Galat kadın başının Prof. Dr. Sadi Çağdır ve Tuğba Gencer'in biçimlendirmesine göre yeniden canlandırması. Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

Şekil 25: Ayşe Gürsan-Salzman ve Halil Demirdelen tarafından yürütülen Midas Şehri'ndeki Kültürel Miras Eğitim programı. Fotoğrafçı Brian Rose.

eğitilmesine odaklanmıştı; 2016'da odağımızı yerel lider eğitimcilere, özellikle de Gordion çevresinde bulunan ortaokul ve liselerdeki öğretmen ve idarecilere kaydırdık. Arkeolojik sit alanı ziyaretleri ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili fikir alışverişleriyle program, öğretmenleri kendi okullarında korumayla ilgili konuları Sosyal Bilimler müfredatına eklemeleri konusunda teşvik etmeye yönelik olarak tasarlanmıştı. On öğretmen beş haftada boyunca eğitildi; Midas Şehri, Kerkenes, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Gordion kazı alanının tamamına rehberli turlar

düzenlendi (Şekil 25).

Vurguladığımız şey bugünle ilgili bilgi vermek için geçmişin korumanın, arkeolojik sit alanlarının sadece tarihi eser koleksiyonu olmaktan ziyade bu bölgede eskiden yaşamış insanların hayatlarına açılan bir pencere olduğunu anlamının önemiydi. Bu yazki programın sonunda öğretmenler, müze ve sit alanlarına yapılan ziyaretlerin velilerin de katılımıyla anaokulu seviyesinde başlaması ve lisenin sonuna kadar devam ettirilmesi gerektiği konusunda hemfikir oldular. Ayrıca, kültürel miras eğitimiyle ilgili derslerin Türkiye Eğitim Bölümü tarafından

onaylanması ve 6. sınıftan 12. sınıfa kadar öğrencilerin ders müfredatına eklenmesi gerektiğinde uzlaştılar. Öğretmenler, bunun yanı sıra, her sınıfın günümüzle ilgili bilgi vermek için geçmişin önemine odaklanan bir internet sayfası kurması gerektiğinde mutabık oldular. Uzun vadede bu programın başlıca yan ürünü, Gordion ve onun konumlandığı tarihi peyzajın korunması için stratejiler yaratacak öğrenciler, öğretmenler ve belediye idarecilerinden oluşan yerel bir ağın kurulması olacaktır.

Yayın, Eleman Kadrosu ve Önemli Konuklar

2016 sezonundaki çalışmalarımız, temsilcimiz İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Sayın Özcan Şimşek'in enerjik destekleriyle kolaylaştı. Ayrıca, bu yıl Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden Müze Müdürü Sn. Enver Sağır ile Müdür Yardımcıları Sn. Halil Demirdelen ve Sn. Mehmet Akalın'ın yanı sıra Sn. Mustafa Metin'in de düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği ziyaretlerden son derece yarar sağladık. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, özellikle Genel Müdür Sn. Yalçın Kurt'a, Sn. Melik Ayaz'a, Sn. Mustafa Bozdemir'e, Sn. Umut Görgülü'ye, Sn. Nilüfer Ertan'a, Sn. Pınar Çilesiz Ermiş'e ve Sn. Nihal Metin'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Midas sergisini düzenlerken Türkiye, Yunanistan ve ABD'deki bazı müze müdürlerinin desteklerine bel bağladık: Sn. Enver Sağır (Ankara), Sn. Zeynep Kızıltan (İstanbul), Sn. Mustafa Demirel (Antalya), Sn. Maria

Vlasaki ile Mr. Nikolaos Petrochilos (Delfi) ve Sn. Gil Stein (Şikago). Polatlı Kaymakamı Sn. Mahmut Nedim Tunçer ve Polatlı Belediye Başkanı Sn. Mürsel Yıldızkaya ile Ankara Tarihi Koruma Kurulundan Sn. And Atasoy da bizden cömert desteklerini esirgemediler. Polatlı Belediyesi Başkan Yardımcısı Sn. Hasan Cemal Eraslan, Gordion çevresinde yapılabilecek bir arkeoparkın planlamasını konuşmak için birkaç kez sit alanını ziyaret etti. Yeni program bölgedeki anıtları korumayı, bölgedeki kültürel mirasın korunmasında yerel halkı paydaş yapmayı ve yerel halka bölge arkeolojisi hakkında eğitim vermeyi amaçlıyor. Bu program, yukarıda bahsedilen çocuklar için kültürel miras eğitimi programını çok güzel bir şekilde tamamlıyor.

Kazı evi Tunç Çağı'ndan Helenistik döneme kadar uzanan dönemlerle ilgili çeşitli konularda taslaklar üzerinde çalışan araştırmacılarla doluydu (Şekil 26). Bunların arasından Gareth Darbyshire demir objeler üzerinde, Carolyn Aslan Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı

seramikleri üzerinde, Kathleen Lynch ve asistanı Sarah Beal Yunan seramikleri üzerinde, Beth Dusinger kreasyon mezarlar üzerinde, Andrea Berlin ve Brigitte Keslinke Helenistik dönem seramikleri üzerinde, Scott Redford Selçuklu dönemi seramikleri üzerinde, Richard Liebhart Tümürlös MM'nin mimarisi üzerinde, Maya Vassileva Frig tunç eserleri üzerinde, Sadi Çağdır ve Tuğba Gencer Galat iskeletleri üzerinde, Canan Çakırlar ve Janine van Noorden hayvan kemikleri analizinde, Penn lisansüstü öğrencisi Kate Morgan Frig tekstil üretimi üzerinde ve Penn lisansüstü öğrencisi Lucas Stephens hava fotogrametrisi üzerinde çalışıyordu. "Kral Midas'ın Altın Çağı" sergi kataloğu bu yılın Ağustos ayında Penn Press tarafından basıldı. Gelecek yıl, kemik ve fildişi objeler üzerine Phoebe Sheftel'in ve Gordion'un antik çevresi üzerine John (Mac) Marston'ın olmak üzere iki monografinin daha yayınlanması planlanıyor.

Kayıt görevlisi Mackenzie Heglar'a (Bryn Mawr), yardımcısı Ken Jordan'a,

Şekil 26: Gordion Projesi 2016 ekibi. Fotoğrafçı Gebhard Bieg.

fotoğrafçı Gebhard Bieg'e, asistanı Tom Stanley'e (Penn Müzesi), illüstratörler Emily Miller ve Cem Küncü'ye (Ankara Üniversitesi), yüzey araştırması ve haritalandırmayı yapan Joseph Nigro, Brian Norris ve Braden Cordivari'ye (Pensilvanya Üniversitesi), hayvan kemikleri analizi yapan Canan Çakırlar ve Janine van Noorden'a (Groeningen Üniversitesi), arkeobotani uzmanı Naomi Miller (Penn) ve Mac Marston'a (Boston Üniversitesi), seramik analizi uzmanı Brigitte Keslinke (Boston Üniversitesi) ile Cem Küncü'ye (Ankara Üniversitesi), jeofizikçi Stefan Giese ve Christian Huebner'a (GGH) ve son olarak da arşivci Gareth Darbyshire'a (Penn Müzesi) derin şükranlarımızı sunuyoruz. Onlar olmasaydı bu yazki işler bu kadar düzgün işleyemezdi.

Mimari konservasyon Elisa del Bono'nun yönetiminde, Angelo Lanza, Giuseppe Bomba, Renzo Durante ve Shaghayegh Torkzabanın (Penn Mimarlık Fakültesi) asistanlığında yürütüldü. Semih Gönen (Boğaziçi Üniversitesi) ile David Biggs özellikle Erken Frig Kapısı'nın konservasyonu ile ilgili mühendisliğe dayalı uzman görüşlerini sundular. Obje konservasyonları stajyer Julia Commander (Penn Müzesi) ile birlikte Jessica Johnson (Smithsonian Enstitüsü) ve Cricket Harbeck'in uzman denetiminde gerçekleşti.

Frig sur duvarlarının kazısı (Alan

ı) Simon Greenslade ve yardımcıları Hüseyin Erol (Hacettepe Üniversitesi), Mehmetcan Soyluoğlu (Sheffield Üniversitesi) ve zaman zaman asistanlık yapan Işık Abacı (İstanbul Üniversitesi), Eda Kaygusuz (İstanbul Üniversitesi), Yusuf Çalış (Adnan Menderes Üniversitesi) ve Braden Cordivari (Penn) tarafından yürütüldü. Teras Binası'nın batısındaki açmanın (Alan 4) başkanlığını Sarah Leppard ile Ramon Navas, asistanlığını da Selen Soysal (Ankara Üniversitesi), Işık Abacı (İstanbul Üniversitesi) ve Braden Cordivari (Pensilvanya Üniversitesi) yaptı. Ken Jordan seramik deposunun organizasyonu konusunda vazgeçilmez destek verirken, depoyu Gareth Darbyshire ve meslektaşları Eda Kaygusuz, Selen Soysal, Işık Abacı ve Yusuf Çalış denetledi. Bekçimiz ve ev yöneticimiz Zekeriya Utğu, kazı evi ve İç Kale Höyüğü'ndeki her şeyin verimli bir şekilde çalışmasını sağladı.

B.D.'den II. Charles K. Williams'ın yanı sıra Penn Müzesi Williams Direktörü Julian Siggers ve Müze'nin Mütevelli Heyeti'nin de öneri, rehberlik ve desteklerine devamlı olarak itimat ediyoruz.

Sözlerimizi tamamlamadan önce şunu da belirtmek isteriz ki, bu yazki başarılarımızın hiçbirisi sizin cömert desteğiniz ve teşvikiniz olmadan gerçekleştirilemezdi. Pennsylvania Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji

Müzesi, C.K. Williams II Vakfı, Selz Vakfı, Luther Replogle Vakfı, Merops Vakfı ve J.M. Kaplan Fonu'na özellikle bize verdikleri desteklerden dolayı teşekkürü borç biliriz. Özellikle Suriye ve Irak'ın kültürel mirasının bu kadar hızlı bir şekilde yok olduğu böylesi bir zamanda geçmişin korunması için yaptığınız yatırımdan dolayı size minnettarız.

Vardığımız sonuçları bu yıl içinde hem A.B.D. ve Gordion'daki konferanslarda hem de Penn Müzesi'nin Gordion sergisinde pek çoğunuzla paylaşmayı umuyoruz. İnternet sitemizde projeye ilgili en güncel bilgileri bulabilirsiniz:

<http://sites.museum.upenn.edu/gordion/>

sizi Gordion'da ağırlamayı dört gözle bekliyoruz!

En içten dileklerimizle,

Brian

C. Brian Rose

James B. Pritchard Arkeoloji Profesörü,
Pensilvanya Üniversitesi;
Gordion Arkeoloji Projesi Direktörü

Ayşe

Ayşe Gürsan-Salzmann

Penn Müzesi
Gordion Arkeoloji Projesi Yardımcı Direktörü

Gordion Dostları; alan koruma, saha çalışması ve en son keşiflerin yayınlanması da dâhil olmak üzere devam etmekte olan Gordion kazı projesini desteklemektedir. Tüm Gordion Dostları sezon boyunca sürdürülen çalışma ve sonuçları ile ilgili yıllık bülten alacaktır. Gordion Dostları, Gordion'a özellikle davetlidir ve alanda, kazı sahasında ve müzede rehberli turlar da düzenlenecektir. Ne boyutta olursa olsun, yapılacak her katkı alanı korumamıza ve hakkında duyurular yapmamıza yardımcı olacaktır. Gordion'u vergiden düşebileceğiniz bağışlar ile destekleyebilirsiniz. Destekleriniz için; <http://sites.museum.upenn.edu/gordion/tr/gordion-dostlar/gordion-dostlar/> sitesine başvurabilirsiniz.

